

E: Mi a véleménye a világnézeti semlegességről?

Sz I: E téren némi előrelépést lehet megfigyelni, hisz korábban a hittant, mint kötelező tantárgyat akarták bevezetni, aztán beírta a kormány a hittan fakultatív jellegével. A mi véleményünk az, hogy a vallás magánügy, így a nap azon szakában gyakorolandó, amikor az egyén magánszemély, és nem egy osztályközösség tagja. Ha a hittanoktatásnak megadjuk a jogot, akkor minden más világnézet oktatására is jogot kell adni. Véleményünk szerint helyesebb a világnézetek oktatását eltüntetni az iskolákból, mert egyébként az iskolában fognak egymással versengeni. Annak idején a marxista világnézetet kitessekeltük az ajtón, most ugyanezen az ajtón jön be a fakultatív hittan. Úgy látszik, az Alkotmánybíróság állásfoglalása nem volt egyértelmű mindenki számára.

E: Milyen politikai irányzathoz kötődik a Pedagógusok Szakszervezete?

Sz I: Politikai elkötelezettséggel kapcsolatban nem tudok állást foglalni, de fel tudom sorolni azokat az értékeket, amelyeket a szakszervezetünk a legfontosabbnak tart: ilyen a munkához való jog, a munka tisztességes bérezéséhez való jog, a tanuláshoz való alanyi jog, az oktatás ingyenessége és a szociális biztonság. Amennyiben ezeket az értékeket bárki baloldali értékeknek nevezi, akkor mi ezeket vállaljuk. A munkához való jog felvállalása folyamatosan fel fog értékelődni Magyarországon. Az új közoktatási törvény egyetlen jó pontja, hogy deklarálja az oktatás ingyenségét, bár erre semmilyen garanciát nem nyújt. Ez két évi munkánkba telt, hiszen mindenki az oktatás piacosításáról beszélt.

E: Mit vár a PSz a következő kormánytól?

Sz I: Hogy sorrendet tartson a feladatok között. Fontos dolog a kárpótlás, a világhiállítás, de mindennek fölött három dologra kellene figyelnie, az oktatásra, az egészségügyre és a munkahelyekre. A jelenlegi kormány háttérbe söpörte ezeket a dolgokat, és ezzel felbecsülhetetlen károkat okozott. Az új kormánynak ezt a rangsort kell követnie.

(az interjút Fehérvári Anikó készítette)

Pokorni Zoltán, a Pedagógusok Demokratikus Szakszervezetének ügyvivője

EDUCATIO: Mikor alakult a Pedagógusok Demokratikus Szakszervezete?

POKORNI ZOLTÁN: A PDSz-t 1988 novemberében 280 pedagógus alapította, ma 17.000 tagja van. A tagság gyakorlatilag pedagógusokból és néhány száz technikai dolgozóból áll. A közel 180.000 főnyi pedagógusrétegnek alig kevesebb, mint 10 százalékát szervezi a PDSz. Kezdetben a budapestiek voltak túlsúlyban, illetve a nagyvárosokban dolgozók. Ma ez az arány már kiegyenlítettebb. Ma tagjainknak kb. a harmada Budapesten tanít, további 40%-a a hat nagy vidéki városban dolgozik. Ezek a városok: Fehérvár, Győr, Pécs, Szeged, Debrecen és Miskolc. A többi kolléga kistelepüléseken él, illetve dolgozik. Ez nem tudatos szervezetépítési munka eredménye volt, így alakult. Amikor a PDSz mozgalmi korszaka, mintegy másfél éve lényegében lezárult, azt követően a tudatos szervezetépítés elsősorban a városokban volt eredményes.

Tagjaink és a közvélemény-kutatások szerint a velünk rokonszenvező, a minket támogató pedagógusok nagy része a 36 év alatti korosztályból kerül ki, körükben meghatározó a PDSz iránti szimpátia. A 36 év felettiek inkább a régi, nagyobb szakszervezet felé fordulnak bizalommal.

E: Milyen a viszonyuk más pedagógus szakszervezetekkel?

P Z: A mi szervezetünk alig egy éve jutott abba a helyzetbe, hogy azokon a munkahelyeken is elkezdett szerveződni, ahol valamikor 3–4 éve megszűnt a szakszervezet. A PDSz-re a kezdeti időkben az volt jellemző, hogy éles konfliktusokban jött létre, valamely munkahelyi ellenzéki csoport hozta létre a saját jogai védelmére. Így a PDSz többnyire a második szakszervezet volt a munkahelyeken. Ez nyilván megterhelte az együttműködést és helyi konfliktusokat okozott.

A kezdeti időkben a rivalizálás volt jellemző a különböző szakszervezetek viszonyára. Részben úgy, hogy egyik szervezet nem támogatta a másik kezdeményezéseit, sőt arra is volt példa, hogy a régebbi, nagyobb szervezet a mi akcióink ellen lépett fel a nyilvánosság előtt. Ez mára megváltozott, fokozatosan konszolidált munkakapcsolat alakult ki, annak ellenére, hogy a két szakszervezet más kört szólít meg elsődlegesen, más elveket vall hosszú távon a szakszervezet-politikáról és talán az oktatáspolitikáról is. A napi munkában mégis jól együtt tudnak működni a szakszervezetek, olyan módon, hogy nem gyengítik sem egymást, sem a közös fellépést. A két szakszervezet együttműködése példamutató Magyarországon. Azt bizonyítja, hogy a plurális szakszervezeti rendszer nem feltétlenül jelent sárdobálást és az erők szétforgácsolását. Egészséges rivalizálást jelent mindaddig a határig, amíg össze kell fogni a törvényhozás befolyásolása céljából. Erre szerintem a PSz és a PDSz együttműködése az utóbbi két és fél évben jó példa. Annak ellenére, hogy a meglévő elméleti, elvi különbségek megmaradnak, és az egyes szervezetek megőrzik a függetlenségüket. Szerintem ránk legalább annyira ösztönzően hatott a PSz pusztaléte, mint amennyire a mi alternatívaként való megjelenésünk pozitív módon formálta át a régi szakszervezetet.

E: Milyen változásokat hozott a szakszervezeti pluralizmus?

P Z: Az elmúlt 4 évben olyan munkaügyi törvények voltak érvényben, amelyek amikor érdekvédelemről vagy szakszervezetről szóltak, mindig egyes számban fogalmaztak. Majdnem egy évbe telt, mire elfogadtattuk a munkáltatókkal, és a bíróságokkal, hogy ez természetesen és értelemesen többes számban értendő. A szakszervezeti jogok oszthatlanok, és valamennyi érdekvédelmi szervezetet megilletik, még akkor is, ha egy munkahelyen több ilyen van.

Az új Munka Törvénykönyv, illetve a közalkalmazotti törvény után ez megváltozott. Bizonyos mértékben a szakszervezet súlyához, reprezentativitásához mérik a részvétel lehetőségét, és vannak olyan szakszervezetek, amelyek adott helyen nem tudják elérni azt, hogy az ő véleményük figyelembevétel nélkül ne lehessen döntéseket hozni az adott munkahelyen vagy önkormányzatban.

A szakszervezeti pluralizmus véleményem szerint kiterjesztette a szakszervezeti jogokat, hiszen minden egyes apró kérdés olyan terület, amelyen keresztül a szakszervezetek egy-egy munkahelyen, egy-egy önkormányzatnál vagy országosan is bizonyítani akarják a talpraesőségüket, hozzáértésüket. Másrészt ennek révén több pedagógus kapcsolódott be a szakszervezeti munkába, és a közkeletű népi bölcsesség alapján, hogy több szem többet lát, jobban fölismerjük azokat a lehetőségeket, amelyeket például egy-egy önkormányzati döntés után ki kell használnunk. Ennek pedig a munkahelyeken is pozitív a hatása.

E: Milyen eredményeket ért el a PDSz?

P Z: Négy évvel ezelőtt változás történt: mindenki elmozdult a meglévő jogosítványok jobb kihasználása irányába. Ez a folyamat nem pusztán a PDSz-hez köthető, akkoriban az egész ország próbált egy bizonyos jogállami mentalitást követni. Megszűntek a mindenkori párttitkár jog-mögötti hatalmától való félelmek, amelyek minden mozgást lefékeztek, tehát fölbolydult az egész intézményrendszer.

Volt olyan eset, amikor a két szakszervezet jelenléte negatív hatású volt, amikor az igazgató vagy az intézményvezető megpróbálta kihasználni a helyzetet, és megkísérelte egymás ellen kijátszani a szakszervezeteket. Ma azonban azt tapasztaljuk, hogy ahol kialakult a konszolidált együttműködés, a partneri kapcsolat az intézmény vezetése és a szakszervezetek között, ez hallatlan eredményeket hozott, mert nem csupán a szűken vett bérezési és jutalmazási kérdésekben, vagy a munkakörülmények kérdésében foglal állást a szakszervezet, hanem az intézmény szakmai sorsát és ennek révén a jövőjét meghatározó kérdésekben is.

Ezek a szakszervezetek az iskolai átalakulások minden területén, a tantervfejlesztés, a felvételek vagy elbocsátások kérdésében is véleményt formálnak. Mi kezdettől fogva azt valljuk, hogy ezek a szakmai kérdések is részét kell képezzék a szakszervezeti munkának. Ez volt az alapfilozófiája a PDSz-nek, amikor 1988-ban elindult. Az ágazat pozíciójának javítása nélkül, vagy a munkahelyeken folyó munka minőségének javítása nélkül illúzió lenne magasabb bérekben, jobb munkakörülményekben reménykedni. Tehát két lábon kell állni. Egyfelől van a napi, aktuális érdekvédelem és bérharc, másfelől egy együttműködő, stratégiában gondolkozó ágazatfejlesztés, és helyi pedagógiai fejlesztés. Mind a kettőt vállalhatja a szakszervezet. Mi hosszú távon nem látunk ebben ellentmondást, sőt azt gondoljuk, hogy a valódi, modern szakszervezet mind a kettőt kell hogy művelje. Minden szinten, tehát helyi és intézményi szinten is.

Ezért elkezdtünk a – sokszor az intézményvezető kizárólagos felségterületének számító – szakmai kérdésekben is véleményt formálni. Ez néha konfliktusokat váltott ki, de aztán a vezetők közül sokan rájöttek, hogy érdemes hallgatni a szakszervezetekre, ill. az általuk képviselt munkavállalókra, mert így körültekintőbben tudják megtenni az intézményen belül azokat a lépéseket, amelyeket meg kell tenni, hiszen az iskolák és óvodák átalakulása – kisebb vagy nagyobb mértékben, de a csökkenő gyereklétszám és a szűkülő pénzforrások miatt – elkerülhetetlen.

Három évvel ezelőtt kezdődött el pl. a kollektív szerződések kialakítása munkahelyi szinten. Sok ezer kollektív szerződés született, amelyek lehet, hogy külön-külön nem mind jók, de már a pusztán létük is moderáló eszköz a munkahelyek működésében, arra készíteti mind a szakszervezetet mind az igazgatót, hogy ne szítsa, hanem megoldja a konfliktusokat. Arra készíteti a munkáltatót, hogy tegye átláthatóvá a működését.

Eredmény az is, hogy minden PDSz szervezet nagyon határozottan él az egyetértés, a véleményalkotás jogával, azzal, amit sokan nem tekintenek igazán komoly jogosítványnak. Annak ellenére, hogy a döntések a nem támogató vélemények dacára is megszülethetnek, ez a jog mégis egy komoly és fontos jog, amit ki kell használni, és ki is használunk, hiszen az intézmény munkájában való részvételnek az első feltétele a döntések átláthatósága. Alapvető jelentőségű, hogy tudjam, mi folyik körülöttem, az igazgatói szobában, vagy azt, hogy milyen tervek születnek az intézmény jövőjére vonatkozóan. Ezeket a jogokat mindenütt bevették a kollektív szerződésekbe.

Nagyon nehezen, de folyamatosan fenntartunk egy képzési rendszert, ami abból áll, hogy minden évben két egyhetes tábort szervezünk különböző csoportjainknak, illetve az újonnan alakult szervezeteknek és a frissen belépett tagoknak. Ezen kívül vannak speciális, jogi, pénzügyi kérdésekre kiterjedő képzések is.

Létrehoztunk még 1990-ben egy olyan hálózatot, amely hat nagyvárost érint. Egy olyan jogsegélyszolgálatot építettünk ki, amely nem elsősorban az egyéni peres ügyekben, vagy a munkahelyi problémákban segít, hanem annak felismerésében is, hogy milyen jogai vannak a szakszervezetnek, miben kérje az igazgató a szervezetek véleményét. A harmadik segítség a prevenció, tehát az ilyen témájú írásos anyagok készítése. 20–30 ilyen kiadványt adtunk ki és küldtünk szét szervezeteinknek.

További fontos területe volt a munkánknak a bérfejlesztés elveinek kialakítása, illetve az erre vonatkozó elképzeléseknek a véleményezése. Rengeteg munkánk van azzal, hogy a szervezetek ezt úgy valósítsák meg, hogy ne csupán egy-egy konkrét személy ügyében foglaljanak állást, hanem az intézmény sajátosságaihoz, a jövőre vonatkozó elképzelésekhez igazodva alakítsák ki mindenütt a bérezés elveit. Ezt minden évben újra kell tárgyalni, bár ha a közalkalmazotti törvény működésbe lép, ennek a jelentősége csökkenni fog.

A negyedik fontos terület az igazgatók választása volt. Itt konkrét elképzeléseink voltak, de majdnem másfél éves vita után azt kell mondjuk, hogy ezen a ponton nem értünk el sikert az önkormányzatokkal szemben. A korábbi egyetértési jogosítvány véleményezési joggá szűkült. Erre válaszképpen olyan rendszert formáltunk ki, amely konkrét megállapodást jelent az önkormányzatokkal. Elég sok ilyen megállapodás született már. Budapesten jött létre az első. Ez annyit jelent, hogy a szakszervezetek megállapodtak az önkormányzatokkal, hogy ha a tantestület nem ért egyet a javaslattal, akkor az oktatási bizottság nem terjeszti azt a közgyűlés elé. Így tehát tovább él valamiképpen a korábbi jogosítvány, visszacsempészve, de nem sértve a jogot. A közgyűlésnek természetesen joga van a saját bizottságát is leszavazni, de a tavalyi év tapasztalatai azt mutatták, hogy 56 esetből csak kettő olyan akadt, ahol a nevelőtestület ellenére született meg a döntés, és ott is csak egyéves megbízásról döntöttek. Tehát ha az arányokat tekintjük, azt lehet mondani, hogy ez a rendszer működőképes.

Az kérdés, és erről elméleti vita is folyik, hogy vajon vissza kell-e szerezni a korábban meglévő jogosítványt. Biztos, hogy olyan erős jogosítvány a tantestület kezében meglehetősen ritka a világban, mint amelyet az 1985-ös törvény adott, és az sem tagadható, ill. nem lehet kizárni, hogy lehetett kontraszelektív hatása is. Az is biztos, hogy hasznos, ha a helyi autoritást valamilyen más testület ellensúlyozza, például az iskolaszék, vagy a központi kormányzat. Mert az is ritka, hogy csak a helyi hatalom választja ki az iskolák vezetőit. Iskolaszék nálunk is volt a múlt század végén, de mégsem olyan erős ez a hagyomány, mint például az angolszász országokban. A civil szerveződések egyébként sem lehet erőszakkal, mesterségesen létrehozni. Ha létrejön, előfordul hogy megmarad az államosított közigazgatás keretei között is, de arra, hogy felülről hozzák létre, és működjön, nincsen példa.

A központi igazgatás részéről kellene valamiféle ellensúly, de ma azt tapasztaljuk, hogy a helyi hatalom minden kis lépésért, ami jogkörök visszavételét jelenti, centralizációt sikít, és félti a már megszerzett illetékességét. Azt mindenképpen szükségesnek tartjuk, hogy a nevelőtestület vagy a nevelőtestület által választott szakmai testület kontrollként működjön a munkavállalók érdekében. Tehát én azt gondolom, hogy vagy az érintetteknek, vagy az érintettek választott szakmai testületeinek kell kontrollálniuk a vezető kiválasztást. Ezt fontosabbnak gondolom, mint az eredeti rendszer visszaállítását mindenáron.

E: Milyen a szakszervezetek és az önkormányzatok viszonya?

P Z: Próbálkoztunk azzal is, hogy formalizált együttműködési eljárások jelenjenek meg a szakszervezetek és az önkormányzatok között. Egyrészt létrejöttek ilyenek már korábban is, az igazgatók és a szakszervezetek között, de új fázist jelent, amikor létrejönnek a közalkalmazotti tanácsok, és ez év szeptembertől elkezdenek működni. Új problémát jelent majd helyi szinten, hogy hogyan tudjuk elkülöníteni egymástól a szakszervezeti kérdéseket és az alkalmazotti tanácsra tartozókat, és hogy a három szereplő, a szakszervezet, a tanács és a munkáltató hogyan fog majd együttműködni egymással. Most dolgozzuk ki a közalkalmazotti tanácsok ügyrendjére, szabályzatára vonatkozó anyagokat.

Az érdekegyeztetésben a legnehezebb munkánk az önkormányzati választásokat követő egy évben volt. A félős szocializmus idején a tanácselnökök, oktatási osztályvezetők, érezve, hogy nincs mögöttük valódi politikai legitimitás, elfogadták az egyeztetés új rendszerét. Ez

a fajta kompromisszumkészség nem volt tapasztalható az új önkormányzatoknál. Többször előfordult, hogy a polgármesterek illetve a képviselők egycsapásra az új gazda vérlázító szemtelenségével közeledtek a szakszervezetekhez. Volt, aki tudta ugyan, hogy különbség van az egyes szakszervezetek között, de alapvetően inkább az érdekegyeztetés jogosultságát vonták kétségbe, mondván, hogy „mi vagyunk az első szabadon választott képviselők, amit mi mondunk, az lesz itt a törvény, és maguk ne beszéljenek bele”.

Ezt a fajta impertinenciát nagyon nehezen, lassan lehetett csak megtörni. Mára elértünk oda, hogy majdnem minden önkormányzatnál, ahol van szervezetünk, vagy formálisan, vagy még a formális aláírás előtti fázisban léteznek önkormányzati szintű oktatási érdekegyeztető testületek, csoportok, amelyekben ott vannak az érintett szakszervezetek és az önkormányzat képviselői. Ezt elég nehéz volt kialakítani, mert várni kellett arra, amíg az önkormányzatok beállnak egy olajozott működésbe, kitisztulnak a szerepek, és ebben megtalálja a maga helyét a szakszervezet. De előtte két éven keresztül borzasztó állapot volt. Volt olyan hely, ahol maguk a polgármesterek kívántak dönteni egy személyben minden kérdésben. Ma 1993-ra elértük azt az állapotot, amit 1990-ben, teljesen más okok miatt, a választásoktól féltő, és ezért mindenre hajlandó, mindenkivel egyeztető tanácselnökökkel már kialakítottunk. Persze ez, ami ma működik, egy stabilabb, megalapozottabb, legitim rendszer, de hogy kínkeservvel jött létre, az biztos.

Tudjuk, hogy ma az egyik legfontosabb feladat ezt az egyeztetési rendszert erősíteni. Sokkal könnyebb volt a kormányzati szintű egyeztetés konszolidálása, mint a 3100 önkormányzatnál az együttműködési kapcsolatok kezdeményezése. Ezt a folyamatot ráadásul megterhelte a közigazgatás és a kormány szokásos egymásra mutogatása. Ellenzéki önkormányzat kontra kormányzati központ, aminek következtében a szakszervezetek beleestek egy csiki-csuki helyzetbe. Azt tapasztalták, hogy minduntalan egymásra mutogat a kormány és az önkormányzat, és mindeközben nekünk egy fegyelmezett középszintű egyeztetést kellett folytatni. Az önkormányzatok nagyon sokszor joggal hivatkoztak a kormány felelősségére. Ennek ellenére következetesnek kellett lennünk. Ez elég nehéz helyzet volt a szakszervezet számára, mert sokan úgy értékelték, hogy amikor az önkormányzatokkal szemben lépünk fel, akkor demagóg úton jár a PDSz, amikor pedig a kormányzattal szemben, akkor a liberálisok köpenyébe bújjuk. Azok fogalmaztak így, akik elfelejtették, hogy a szakszervezet nem kormány és ellenzék pólusaiban gondolkodik, hanem a munkavállalók szempontjait képviseli, aminek következtében néha mind a két partner magával szemben találhatja.

E: Milyen a viszonyuk a kormánnyal?

P Z: Aránylag hamar kialakult egy érdekegyeztetési rendszer. Meglepődve láttuk, hogy Közép-Kelet-Európában a többi volt szocialista országokhoz képest a magyar érdekegyeztetési struktúra a leginkább kialakult. Mindhárom szinten, intézményi, helyi és kormányzati szinten is létezik, és nem csak ad hoc tárgyalásokkal tölti be a szerepét, hanem van valamilyen formalizált intézményrendszere is. Persze ezeket a testületeket a kormányzati oldal igyekezett néha meggyengíteni. Újabb és újabb testületek születtek annak érdekében, hogy gyengítsék a már meglévőket. Erre nagyon jó példákat mutatott az oktatási törvény újabb és újabb vitája, amikor a már meglévő érdekegyeztetési rendszert igyekeztek ellehetetleníteni, kiüresíteni, újabb érdekegyeztetési formák kitalálásával. Ma már többé-kevésbé letisztultan kettéválik kétféle megközelítés. A munkavállalói érdekképviselő, ahol az önkormányzatok, a munkavállalók és a munkaadók tripartit érdekképviselői testületeket alkotnak, és emellett működik egy másik, szakmai egyeztetés, amibe már új szereplőknek is be kell kapcsolódniuk. Szülőknek, diákoknak, vagy például a nem önkormányzati fenntartású, ill. alternatív iskolák képviselőinek, a szakmai szervezeteknek, a kamaráknak is,

tehát ez már egy sokoldalú szakmai egyeztetés. Az, hogy melyik problémával melyik képviselőt jogosult foglalkozni, az nagyon nehéz kérdés, de ez a két érdekelttség, az oktatáspolitikai érintettség, és a munkáltatói érdekelttség kormányzati szinten kettévált, és szerintem ez a helyes út.

E: Mi a véleménye a kormány oktatáspolitikájáról?

P Z: A legtöbb szavazatot kapott párt programjának meg kellett volna jelenni a kormányprogramban. Ez nem történt meg. Komoly különbség van az MDF oktatáspolitikai pártprogramja és az Antall-kormány oktatáspolitikája között, de még nagyobb különbség van a minisztérium működése és a leírt programok között. Ezen túlmenően pedig, még inkább különbség van mindezek és a stratégiai programként felfogható közoktatási törvény között.

Úgy is lehet fogalmazni, hogy azért van 14 változata a közoktatási törvénynek, mert nem tudják, hogy mit akarnak. Az, hogy az oktatás stratégiai ágazat, az pusztán kijelentés maradt, illetve annyiban volt igaz, hogy ideológiai kérdésként fogták fel, ugyanúgy mint a médiákat. Az, hogy az oktatási programot nem hangolták össze a pénzügyi államháztartási programokkal, abból is látható, hogy a tárca elkezdett saját ágazati politikát folytatni, ez volt például a választások utáni első időszak különutas politikája. Sokáig nem tudták, mit is akarnak az oktatással. Aminek az alapvető oka az, hogy úgy fogták fel a dolgot, hogy ez egy könnyű, "szoft" tárca, ahol ugyanolyan könnyű sikereket lehet aratni, mint az egyház kérdésében, vagy az utcanévtáblák cseréjével. „Ne menjünk bele túl mélyen, mert nem tudjuk, hogy mit is akarunk.” Ez volt az első időszak jellemzője.

Ma már a koalíció tudja, hogy mit akar az oktatástól. Központi célkitűzésének megfelelően az oktatást is annak a szolgálatába kívánja állítani, hogy Magyarországon létrejőjön és megerősödjön egy középosztály. Ennek a törekvésnek a jelei jól kitapinthatók a magyar politikában, megjelenik a kárpótlási programban, és megjelenik most már az oktatás területén is, amikor bizonyos társadalmi csoportoknak lehetőséget adnak, hogy gyerekeik ne a többiekkel együtt nevelődjenek 14 éves korukig az egységes közoktatási rendszerben, hanem korábban kiválva az egységes iskolarendszerből, 10–12 éves kortól intenzívebb felkészítésre legyen lehetőségük, s ezáltal nagyobb eséllyel indulhassanak a kulturális, gazdasági és politikai pozíciók megszerzéséért. De ami érdeke egy csírájában létező rétegnek, nem biztos, hogy érdeke a társadalom egészének. Ez egy elég nehéz politikai értékválasztás. Zöld utat lehet-e adni bizonyos törekvéseknek, hogy legyenek olyanok, akik hamarabb kiválnak az egységes oktatási rendszerből, és külön intézménytípusban tömörülnek, megszerezve az elérhető legszínvonalasabb oktatást. Ez nagyjából az „Annak adatik, akinek van” jól ismert képlete.

Mi azon vagyunk, hogy ezt a dilemmát tudatosítsuk. A PDSz arra törekszik, hogy ezt a problémát racionálisan ragadja meg, hogy ne érzelmi és ne is csak egzisztenciális alapon ítéljen. Lehet gondolkodni, hogy melyik a jó választás. Végül is azt gondolom, hogy azok a politikusok, akik ezt választották, nem önös érdekeiktől vezérelve tették ezt, nem azért, hogy a proletárgyermekeket írástudatlanságba taszítsák, így biztosítva kizsákmányolhatóságukat. De azt gondolom, hogy mérlegelni kell, és dönteni.

Az iskolázást ma a világ legtöbb országban a társadalmi integráció fontos eszközének tekintik. Egy fejlett ország valamennyi polgárát közös nyelvhez kell juttatni, amelyen szót tud egymással érteni a képviselő és a munkanélküli, a szegényebb és a gazdagabb. Egy ilyen kulturális integrációra különösen nagy szüksége van egy olyan országnak, amely gazdaságilag erős differenciálódás előtt áll, és társadalmilag is erősen szegmentálódik. Különösen fontos ez most, amikor még a neheze előtt vagyunk, amikor munkanélküliek tömegei jönnek ki az iskolákból. Fontos azért is, mert a szélsőséges politikai irányzatok is nehezebben kezdenek ki meglévő kulturális közösségeket.

Azt gondolom, hogy az oktatás és az egészségügy kérdéseit semmilyen indokkal nem lehet alárendelni egy gazdasági kibontakozás és az azzal járó társadalmi differenciálódás programjának. Előre látható, hogy a megmaradó iskolarendszer 9–10. osztályaiban a marginalizálódó társadalmi csoportok gyerekei fognak összegyűlni, és azok egymást fogják szocializálni, miközben a vezető társadalmi csoportok elkülönülnek a maguknak teremtett intézményekben. Ezt politikailag is veszélyesnek ítélem. Nem az iskolák közötti választással kellene ezt a differenciálódást megteremteni. Egyazon iskolán belül kellene tartani a társadalom eltérő helyzetű csoportjait, annak ellenére, hogy nehezebb az iskolán belül külön utat biztosítani a tehetségesebbeknek, a gyorsabban haladóknak. A nehézségek ellenére is ezt tartom helyesebbnek, és igazságosabbnak, szemben az intézményes elkülönüléssel.

Mint mondtam, ez elsősorban politikai és társadalmi értékválasztás kérdése. Az igazi probléma az, hogy a kormány elrejtette ezt a tényt, és úgy tett, mintha a 10 osztályos iskola mindenkinek jó lenne, mintha valóban mindenkinek egyaránt szolgálná az érdekeit. Ez nem igaz. Aki ezt állítja, az tudatosan félrevezeti a választókat. Lehet ezt az utat választani, de nyíltan meg kell mondani, hogy miről van szó.

A pedagógusok pedig, a gyereklétszám csökkenése, a fejkvóta rendszer és egy sor ok miatt rákényszerülnek, hogy a gyereklétszám biztosításában lássák az iskola fennmaradásának esélyét. Ez számukra egzisztenciális kérdés, ezért sok esetben támogatói a fentiekben leírt elkülönülésnek.

A kormány kezdettől fogva a kialakult önkormányzati iskolarendszert akarja visszavenni, újra centralizálni. Ez bizonyos mértékben indokolt törekvés, hiszen tényleg sok kérdésben teljhatalomhoz jutottak az önkormányzatok. Azt, hogy kellene valamilyen decentrumok, elvileg elfogadja mindenki. De ez a törekvés találkozott az oktatásban csak aktuálpolitikai lehetőségeket látó kormánypolitikával, amely a hittan kérdésében, a történelemtankönyvek kérdésében, a filozófia oktatásában és a regionális oktatási központok létrehozása kapcsán erős központi tartalmi kontrollt is ki akart építeni. Ez a törekvés az esetleges együttműködést leblokkolta, nem tette valódi mérlegelés, valódi kompromisszum tárgyává. A különböző szereplők besáncolták magukat, és ragaszkodnak ahhoz, amit egyszer már megszereztek. Ma az önkormányzatok semmilyen jogkört nem akarnak átadni a központnak, még azt sem, amely egyértelműen terhes a számukra. A központ pedig mindenféle csalafinta, és néha a jogszerűség határát súroló eszközzel megpróbálja ezeket a jogköröket megszerezni.

Az oktatási törvény egy új eszköz ennek a kormányzati törekvésnek a megvalósítására, s az oktatásfinanszírozás szintén egy ilyen eszköz. A minisztérium és a miniszter felügyeleti joga kiszélesedik, szinte minden kérdésben a miniszter jogosult véleményt formálni, kezdve a nemzeti alaptantervtől a közoktatás tartalmi kérdéseivel foglalkozó közoktatási tanács tagjainak a kinevezésén át a diákigazolvánnyal kapcsolatos vitás kérdések eldöntéséig. Ennek szervezeti formái a regionális oktatási központok. A vizsgarend, a vizsgakövetelmények meghatározása, a nemzeti tanterv összeállítása mind a miniszter által kinevezendő, általa irányítható tanácsokhoz kerültek, anélkül, hogy annak akár főbb szerkezetéről képet alkotott volna a parlament, vagy a pedagógusok szakmai közvéleménye.

Ami az új közalkalmazotti törvényt illeti – nagyon merev törvény. Az illetményrendszer életbeléptetése lényegében megszünteti a helyi bérgazdálkodást, és ezzel együtt talán a maradvány-érdekeltséget is, de ezt még nem lehet pontosan tudni. Az biztos, hogy a kötött létszámgazdálkodás átformálja a meglévő intézményi gazdálkodás rendjét. A kötött létszámgazdálkodás alapja egyértelműen a kötelező csoportlétszámból számított szükséges pedagógusmennyiség. Ezt törvény rendezi, de végrehajtási rendeletekben ez nyilván módosulhat vagy elmozdulhat. Azt lehet mondani, hogy itt a törvény által eldöntött keretokről van szó, egy nagyon merev, mindenben szabályozott keretről, ami alig ad módot a helyi

oktatási célok megvalósítására. Fedezetet pedig egyáltalán. A legtöbb kérdésben a központnak van joga meghatározni a legfőbb kereteket, és dönteni még az alapvető tartalmi kérdésekben is. Felelősséget azonban szinte semmiért nem vállal, hiszen a központi költségvetés egyetlen felelőssége a kötelező csoportlétszámok alapján számított átlagpedagógusok átlagos illetményeinek eljuttatása az önkormányzatokhoz.

Ez a rendszer még a mai finanszírozási rendszernél is merevebb. Számptalan konfliktust fog eredményezni helyi szinten, mivel itt átlagokról van szó és nem tényszámokról. Mivel az iskolák működési költségeit, a fenntartás költségeit, az iskola pedagógiai programjából fakadó plusz bérköltségeket mind a helyi önkormányzatnak kell vállalnia, ezért az várható, hogy a gazdag önkormányzatoknál működőképes lesz, a szegényebb önkormányzatoknál azonban nagyon gyors intézménykarcsúsítás következik. A kizárólag az előírt feladatok ellátására törekvés mellett is azzal kell számolni, hogy sok helyen a működő intézmények, iskolák, óvodák állagának óvására, korszerűsítésére sem jut majd pénz. Ennek hatása pedig előbb vagy utóbb meg fog jelenni a szolgáltatások minőségében is. Ez már ma is így van, de még sokkal markánsabban fog megjelenni. Lesznek olyan települések, ahol normális pedagógiai szolgáltatást kapnak az ott lakók, és lesznek olyanok, ahol csak nagyon lezüllött, fapados, csak bizonyítványt adó szolgáltatáshoz juthatnak.

Illúzió lenne azt hinni, hogy a pedagógusok hivatástudatuknál fogva, a szakma szeretete miatt ezt hosszú ideig ellensúlyoznák, vagy ellene tudnának tenni ennek a folyamatnak. Erre számítani, ebben bízni nem lehet. Nem látjuk, hogy a törvény nyújtana olyan rugalmas technikákat, amelyek ezeket a feszültségeket, például a kistélepléseknél, kezelni tudnák. Tehát még merevebb lesz a rendszer, mint a jelenlegi. Arról nem beszélve, hogy egy modern törvénynek nem annyira a központi kézivezérlés, tehát a tartalmi szabályozás eszközeivel kellene dolgoznia, mint jogszabályi keretekkel, és finanszírozással. Jogállamokban általában a finanszírozás az az eszköz, amivel a központi hatalom a tartalmi kérdésekbe bele tud szólni, tehát az általa kívánatosnak tartott változásokat finanszírozza. Amit nem tart ilyennek, azt sem tiltja, de nem ad rá plusz támogatást. Most azt látjuk, hogy ebben a törvénytervezetben a finanszírozás továbbra is egy passzív eszköz marad, még passzívabb, még merevebb mint a mostani, és ezzel szemben komoly tartalmi kontrollt kíván megszerezni magának a központi államhatalom. Vagyis egy régi elavult államigazgatási reflex aktivizálódott, és nem korszerű államigazgatás jött létre. Azt senki nem vonja kétségbe, hogy a kormánynak joga van oktatáspolitikát művelni. Műveljen. De azt a meglévő tapasztalatokra építve, modern eszközökkel tegye, tehát jogszabályokkal és finanszírozással, ne pedig intendánsok útján.

E: Mi a PDSz álláspontja az oktatásfinanszírozással kapcsolatban?

P Z: Nekünk megalakulásunk óta nagyon markáns elképzeléseink voltak a bérezésről. De meg kell mondani, hogy ezek a markáns elképzelések mindig változtak. Egyszerűen amiatt, hogy okosodott az a társaság, amely ezzel foglalkozott, s lassanként belejött a finanszírozás ügyeibe. A PDSz még nem volt 4 hetes, amikor már több ezer fős tüntetést szervezett – ez 1988-ban még nagy szó volt – annak érdekében, hogy a parlament az oktatásra fordított költségeket emelje meg. Ma visszanezve, és értékelve az akkori követelésünket, teljesen jogos volt és indokolt, csak éppen szakmai szempontból mérlegelve számárság.

Számunkra most az a kérdés, hogy mi az, amit elképzeléseinkből ma meg lehet valósítani? Az egyik a bértarifa, a közalkalmazotti törvény bevezetése vagy nem bevezetése. Ez ma már nemcsak technikai, hanem politikai kérdés is, és mi azon vagyunk, hogy 1994. január elsejétől, ahogyan a törvény mondja, legyen meg a pénzügyi fedezete annak, hogy a pedagógusok mint közalkalmazottak minimum a törvényben szereplő táblázatokban foglaltak szerinti bértüket megkapják. Ennek többféle eszköze lehet. Az egyik az, hogy ezt a központi

költségvetés garantálja. A másik eszköze az, hogy ezt részben garantálja, és valódi garanciákat ad az önkormányzatok számára. Nem vagyunk merevek, mindenféle kijelentéssel ellentétben azon vagyunk, hogy lehet kompromisszumot találni, és nyilván meg is fogjuk találni. Azért gondoljuk ezt, mert nagyon nagy a szóródás a pedagógusszakmán belül. Elég kevés szakmában fordul elő 50%-os különbség a legkisebb és a legmagasabb bérek között. Az átlagbér, tehát az oktatásban dolgozó fizikai és szellemi dolgozók átlagbére 23.000 forint. Ez nem túl rossz. Nem jó, nagyon nem jó, de a többi szakmához képest nem tűnik olyan kiugróan kedvezőtlennek. Ha azonban azt is megnézzük, hogy 50 százalékos a szóródás, akkor azt látjuk, hogy itt nagyon komoly feszültségek jöttek létre az egyes iskolatípusok között, vagy az iskolatípusokon belül földrajzilag, és több mint valószínű, hogy életkorok szerint is. Ráadásul ez egy teljesen véletlenszerűen kialakult állapot. Tehát ezt a bértarifátáblázatot abból a szempontból is helyesnek tartjuk, hogy kicsit rendet tesz ebben a "történelmileg" kialakult igazságtalanságban.

Amit a bértarifa eredményez, az nem lesz igazságos, de átlátható lesz, és rendezett. Hogy nem lesz igazságos, abban valamennyien biztosak vagyunk, de mégis igazságosabb lesz, mint a mostani. Mi azonban azt gondoljuk, hogy a bértarifa nem jelentheti magát az oktatásfinanszírozást, vagy a béreknél az egyetlen eszközt. Nem lehet elfelejteni azt, hogy az oktatásnak egy része már megjelent a piacon. Például a nyelvoktatás, a számítástechnika. Nem hisszük azt, hogy a tanárokat a munkaerőpiactól teljesen függetleníteni lehet. Ha másutt jobb állást, vagy magasabb bért kapnak, elmennek. A cél tehát az, hogy bizonyos fokig rugalmassá kell tenni ezt a rendszert. Mert ha merev rendszert hozunk létre, ami egyetlen elemből áll, a központi bértarifából, és semmi másból, akkor rövid időn belül azzal kell szembenéznünk, hogy a nyelvoktatás és a számítástechnikai képzés kivonul a piacra, mert az iskola nem tudja megfizetni az ott dolgozó, és a munkaerőpiacon jól eladható végzettséggel rendelkező szakembereket.

A cél mindenképpen az kell hogy legyen, hogy ezeket a szakembereket a közszolgáltatásokban benn tartsuk. Szerintem minden szülőnek és állampolgárnak az az érdeke, hogy a gyereke ezekhez az ismeretekhez mint közszolgáltatásokhoz jusson hozzá, és ne pénzért kelljen megvennie. De ez a munkavállalóknak is érdekük, mert csak ez biztosíthatja, hogy az oktatási közszolgáltatás értékes és magasra értékelt szolgáltatás legyen. Csak így lesz elfogadható a társadalom számára, hogy az ebben résztvevőket rendszeresen megfizesse. Egyszerűen szólva, ez a professzionalizálódás útja az oktatás számára, ami mondjuk az egészségügyben már körülbelül 80–90 évvel ezelőtt megvalósult. Ma már elfogadják az állampolgárok, az adófizetők, hogy az orvos nagyon komoly felkészültségű szakember, akit meg kell fizetni. Az a cél, hogy a pedagógust, – akinek a munkájához most legalább annyian értenek, mint a futballhoz, mert mindenki járt iskolába, és ezért mindenki tudja, hogy milyen a jó iskola – a szakmájához értő szakemberként fogadják el, és ne egyszerű gyermekmegőrzőként. Tehát a szakma felértékelése miatt elsőrendű cél, hogy ezeket a piacosiható végzettséggel rendelkező embereket bent tartsuk az iskolákban. Ez pedig ebben a merev közalkalmazotti rendszerben nem megvalósítható, csak olyan módon, ha kettős béralku alakul ki.

Mi a közalkalmazotti bérrendszer egyetlen pozitívumának azt tartjuk, hogy bárhol legyen az iskola az országban, Győrben vagy Nyíregyházán, mindenütt biztosít egy szakmai minimumbért, amit a pedagógusnak egy adott végzettséggel, adott életkorral meg kell kapnia. De ez hangsúlyozottan csak a minimuma az ő illetményének, amire az önkormányzat ezen felül a helyi munkaerőpiachoz, vagy a helyi pedagógiai célkitűzésekhez igazodva még a szükségesnek ítélt bérkiegészítést ráteheti, és rá is kell tennie. Ez azonban csak helyi alkuiban dőlhet el. Ezért mi azt gondoljuk, hogy a központi alku ki kell, hogy egészüljön helyi

béralkuval, amely a helyi bérekről, ill. bérkiegészítésekről folyik, és ebben a szakszervezetek nyilván jelentős szerepet fognak vinni. Ma ez tűnik járhatónak és előremutatónak. Az már egy másik kérdés, hogy az egész finanszírozásnak mi legyen a garantált forrása.

Az önkormányzati bevételeket ismerve az ma járhatatlannak tűnik, hogy mereven kettéválasszuk a dolgokat, és azt mondjuk, hogy a bérekre központilag, a dologi kiadásokra a helyi adóbevételekből kell fedezetet teremteni. Még akkor is, ha ez logikus lenne. Hiszen amennyiben a dologi kiadások az önkormányzathoz vannak rendelve, akkor az önkormányzat lesz érdekelt abban, hogy a felújításról ne feledkezzék meg, és ez neki jelent majd plusz költségeket. Amúgy is az ő tulajdona az ingatlan, őt oda mindenképpen be kell vonni. De hogy ez megtehető-e most, egy lépésben, vagy pedig fokozatosan kellene tenni, az még kérdés. Mi azt gondoljuk, hogy az utóbbi a célszerű. Fel kell mérni a tényleges működési kiadásokat, és nem azt az utat kell követni, hogy megnézzük, hogy mennyi a jelenlegi költség, és azt elosztjuk. A működési kiadásokban való osztozás arányát kellene rögzíteni. Mi ezt javasoltuk már nagyon régóta. Ezt az arányt lehet javítani fokozatosan, olyan módon, hogy a központi költségvetés tisztuljon, és a dologi kiadások fokozatosan terhelődjenek rá az önkormányzatokra. Két évvel ezelőtt, mi 80/20 százalékos arányt javasoltunk, de ezt nem valósították meg a két gazda egymással szembeni bizalmatlansága és a felelősség áthárítása miatt, és nem hiszem, hogy az idén megtörténne. Nekünk mindenképpen az az érdekünk, hogy a rendszer számunkra átlátható legyen. Nem csak az, hogy ki melyik elemet adja, hanem az is, hogy akihez ez szignálva van, az képes legyen ezeket a feladatokat ellátni, és ennek révén a rendszer ellenőrizhető legyen. Ilyen értelemben majdnem mindegy, hogy melyik elemet hova tesszük. Vannak bizonyos logikus elemek, de ma éppen ez az átláthatóság és egyértelmű garancia hiányzik. Ha az egészet az önkormányzatokhoz rendeljük, nem lehet kiszámítani ennek a hatását.

E: Mik a szakszervezet legaktuálisabb feladatai?

P Z: Legsürgetőbb feladatunk a bértarifa és a jövő évi költségvetés kapcsán egy korrekt, és a munkavállaló számára is garanciát jelentő megállapodást elérni. Mert nekünk nem elég, ha csak az önkormányzatok kapnak garanciát. Az önkormányzattól a munkavállalókig tartó utat is nyomon kell követni. Nem kevésbé fontos, hogy a közoktatási törvény elfogadása ill. bevezetése számtalan helyi, önkormányzati rendelet megszületését teszi kötelezővé. Hogy később melyik párt hogyan kívánja majd módosítani ezt a törvényt, azt jó előre tisztázni kell, elkerülendő, hogy újabb 2–3 évig tartó iszapbirkózásba keveredjünk. Ennek mindig az a kiváltó oka, hogy valaki többet akar annál, mint amihez politikai, társadalmi legitimitációja, illetve ereje van, és nem képes elfogadni, hogy kompromisszumot kell kötnie. Ezért halasztódik ez a törvényhozás már három éve. Annak érdekében, hogy az új kormány ne ugyanígy vágjon neki ennek a kérdésnek, ezt már a választások előtt fel kell vetni.

Ugyanilyen fontos kérdés az egész intézményrendszer, illetve az oktatás tartalmi modernizációja, egy olyan időszakban, amikor mindenekelőtt a gazdaság élénkítése a feladat. Tehát azt lehet mondani, hogy a szociális és az egészségügyi kiadások szinten tartásával kell számolnunk, vagy legalábbis nem számolhatunk jelentős nagyságrendű növekedéssel. Az a kérdés, hogy hogyan lehet egy ilyen, kvázi restriktív időszakban jelentős tartalmi és intézményi modernizációt véghezvinni. Ez gyakorlatilag az a stratégia, amit ki kell alakítani 2000-ig, és ami ma még hiányzik. Föl sincsenek vetve ezek a kérdések, és nem szembesültünk még ezekkel, pedig ezek a feladatok elodázhatatlannak tűnnek. Ehhez kapcsolódik a tartalmi fejlesztés, a tankönyvügy és az egész tanárképzés.

Meg fog jelenni, illetve már meg is jelent a közoktatás területén egy teljesen új fenntartói kör, az egyházak, amelyek ma a közoktatási intézményeknek csupán 2–3 százalékát irányítják, viszont tíz éven belül ez az arány megtízszereződhet, hiszen több ezer intézményt

kértek vissza, amit jelentős részben iskolaként akarnak használni. Arányuk később elérheti a ma iskolaként, óvodaként üzemelő intézményeknek a 30–40 százalékát. Az a kérdés, hogy ez hogyan alakul át, mennyiben szolgálja az adott település, környezet érdekét, mennyiben lesz része a közoktatásnak, vagy az egyházi iskolák köre inkább az oktatás piaci szektorát bővíti. Ezen belül maga az átvétel rengeteg konfliktust, feszültséget eredményezett már eddig is, mind a szülők, mint a pedagógusok körében. Ezt a problémát ketté kell választani. Egyrészt foglalkozni kell a folyamattal, ami lezajlik, másrészt, az azt követő időszakban a működés kérdéseivel, azzal, hogy ki milyen szerepet kap és milyen garanciákat.

E: Mit várnak az új kormánytól?

P.Z: Mi 1988-ban majd 1989/90-ben valamennyi jelentős pártot meghívtuk, hogy mondják el, mit akarnak az oktatás területén. Sok párt merített is a velünk lezajlott konzultációkból és vitákból, amikor szinte havonta több száz pedagógus gyűlt össze, és sorra vette a kérdéseket. Ezeknek a nyomai felfedezhetők az MDF soha életbe nem lépett pártprogramjában, az SzDSz kék könyvében, de a FIDESz kezdeti oktatási programjában is. Aztán ezekből az ígéretekéből és célkitűzésekből gyakorlatilag semmi nem lett. Olyan üres frázisokkal fizették ki a pedagógusokat, hogy ők a nemzeti lét letéteményesei, meg hogy az oktatás stratégiai ágazat. Sok mindent megtanultunk az elmúlt négy év alatt. Mögöttünk a két éves törvényvita, és ma már nem lehet úgy nekifutni a 94-es választásoknak, hogy általános ígéretek hangzanak el arról, hogy majd minden jobb lesz, meg hogy mi szeretjük a pedagógusokat, és fontos dolognak tartjuk az iskolát. Azt akarjuk, hogy ilyen programokkal ne lehessen elkezdni a kormányzást. A politikusok mindig is idegenkednek attól, hogy világosan megmondják, hogy mit akarnak, hiszen minden egyértelmű mondat a választók egy megragadható körét kizárja a lehetséges támogatók köréből. Nekünk az a célunk, hogy minden politikai pártot arra vegyünk rá, ha úgy tetszik, arra kényszerítsünk, hogy világosan és a pedagógusok és szülők számára is érthetően, a konfliktusokat vállalva, válaszolja meg az alapkérdéseket. Az a célunk, hogy a pártok ne sumákolják el ezeket a kérdéseket, hanem tegyék le a garast az egyik vagy másik lehetőség mellé, hogy tisztán látva dönthessünk.

A PDSz nem fog közvetlenül egyetlen pártot sem támogatni. Az a célja, hogy elérje, hogy a pedagógusok tisztán láthassanak, és ne lehessen a szokásos semmitmondó általánosságokkal kifizetni őket. Azt gondolom, hogy erre jó esélyünk van, mert nem hiába telt el ez a három év a törvény vitájával. Hogy aztán a politikusok mennyire hajlandók belemenni abba az utcába, amit tudatosan és nyíltan megmutatunk, mennyire veszik majd komolyan a közel 200.000 pedagógust, azt nem tudom.

Mi azt akarjuk, hogy akik egymáshoz politikailag közel állnak, és ez nyilván a jelenlegi ellenzék és kormánykoalíció mentén bontakozik ki, azok már a választások előtt álljanak szóba egymással, és hangolják össze oktatáspolitikai koncepciójukat. Ne azon múljon a dolog, hogy sikerül-e államtitkári székhez jutni. Tehát ne a választások után rögtönözzenek, hanem ezeket a stratégiai kérdéseket most tárgyalják meg, és ne váljon később személyi kérdések függvényévé az oktatás ügye. A választások után ez lehet az alapja annak, hogy megnézzük, betartotta-e a szavát egy adott párt.

(az interjút Tót Éva készítette)